

**Zbigniew Goliński, Stanisław
Świrko, Edmund Jankowski, Anna
Wierzbicka, Janusz
Odrowąż-Pieniążek, Janusz
Sławiński, Michał Głowiński**

**Sprawozdania z podróży naukowych
za granicę**

Biuletyn Polonistyczny 9/25, 113-122

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

IV. SPRAWOZDANIA Z PODRÓŻY NAUKOWYCH ZA GRANICĘ

1. Sprawozdanie z podróży naukowej do NRD (3-16 czerwca 1965 r)

Celem podróży odbytej w ramach wymiany naukowej była kwerenda materiałowa dotycząca literatury polskiego Oświecenia ze szczególnym uwzględnieniem penetracji czasopism niemieckich XVIII w. pod kątem informacji dotyczących pobytu Krasickiego w Berlinie (Sans-Souci). Dwutygodniowy pobyt w Dreźnie i Lipsku (z podróżą przez Berlin w obydwie strony) oznaczał praktycznie 10 dni roboczych (wykorzystałem go na prace w Landesbibliothek oraz Landeshaunptarchiv (Drezno). Landesbibliothek nie jest zbyt bogato wyposażona w polonica XVIII w., jednakże przegląd kilkudziesięciu rękopisów pozwolił zidentyfikować francuski autograf J. Ursyna Niemcewicza "Mémoire sur le nouveau système des prisons etabl. dans les États Unis" - nieznana niemcewiczologii rozprawę z dołączonymi paru listami autora. Nadto poza słownikiem polsko-niemieckim z I połowy XVIII w., dwoma dramatami J.A. Załuskiego: "Kolenda poetyczna" oraz "Nawracanie św. Augustyna", przejrzałem kilkanaście rękopisów zawierających wiersze w języku polskim i niemieckim, głównie satyry obyczajowe, jakich forma rozpowszechniała się również w Polsce.

Landeshauptarchiv jest szczególnie zasobna w polonica XVIII i pocz. XIX w. (do czasów Księstwa Warszawskiego). Są to jednak głównie materiały źródłowe do historii politycznej. Przekartkowanie ponad stu rękopisów ujawniło w efekcie kilka zespołów korespondencji, m.in. Ghiogottiego ze Stanisławem Augustem (zwarty blok listów-raportów pisanych przede wszyst-

kim do króla, nieco notatek królewskich), Brühla, Flemminga, braci Załuskich, Czartoryskich, a także Wessla, J.K. Branickiego, Sołtyka etc. Wśród szczegółowych raportów z Warszawy przesyłanych systematycznie przez rezydentów saskich do dworu drezdeńskiego znajdują się również literaria polskie, których pełna rejestracja wymaga jednak znacznie dłuższego pobytu w archiwum.

W Lipsku w Stadtarchiv materiały dotyczące stosunków wydawniczych polsko-saskich niestety okazały się ubogie (zespół protokołów Bücherkommission) - nieco wzmianek do działalności M. Grölla.

W Universitätsbibliothek lektura czasopism berlińskich pozwoliła uściślić sporo konstatacji do biografii I. Krasickiego na potrzeby opracowywanego Kalendarium życia i twórczości tego pisarza.

Niestety, pobyt ten, chociaż owocny, przyniósł bowiem poza ogólną orientacją na temat polonistów literackich i parali-terackich, sporo konkretnych materiałów - był zbyt krótki dla systematycznego przebadania olbrzymich zasobów wymienionych archiwów i bibliotek.

Dr Zbigniew Goliński
Instytut Badań Literackich

2. Sprawozdanie z podróży naukowej do Wilna,
Mińska i Nowogródka
(18.X.-17.XI.1965 r.)

Podróż moja trwała miesiąc, z czego przeszło trzy tygodnie przypadły na Wilno, a niespełna tydzień na Mińsk i Nowogródek. Miała ona w założeniu 2 cele: 1) uzupełnienie brakujących materiałów rękopiśmiennych i informacji biograficznych do przygotowywanej właśnie "Monografii Jana Czeczota", 2) zebranie materiałów dotyczących folklorystów polskich na obszarze Litwy i Białorusi w I połowie XIX w.

W Wilnie pracowałem nad swoją tematyką w 4 ośrodkach naukowych:

- 1) w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego im. B. Kapsukas,
- 2) w Centralnej Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk,
- 3) w Instytucie Języka i Literatury Litewskiej,
- 4) w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym.

Materiały zebrane przeze mnie dotyczą w większości pierwszego mojego tematu i są w sumie bardzo liczne. Są to: dane personalne z okresu pobytu J. Czeczota w Uniwersytecie Wileńskim, autografy sprawozdań literackich składanych przez niego do Wydziału I Towarzystwa Filomatów, część nieznanymi młodzieńczymi wierszami, kilkadziesiąt niedrukowanych listów do rodziny i przyjaciół, wreszcie niemal wszystkie autografy "Piosenek wieśniaczych" z pieczęcią cenzury.

Zwiedziłem Rotnicę pod Druskienikami, gdzie przeprowadziłem lustrację grobu Jana Czeczota i uzyskałem kilka dobrych zdjęć. Zdobyłem też w Wilnie część materiałów drobnych pisarzy - folklorystów z I połowy XIX w.

W czasie swego pobytu w Wilnie zaproszony byłem na zebranie robocze Sektora Folkloru (16 pracowników) w Instytucie Języka i Literatury Litewskiej AN. Na zebraniu tym koledzy litewscy poinformowali mnie o dorobku powojennej folklorystyki litewskiej. Odwzajemniłem się przedstawieniem dorobku folklorystyki polskiej w 20-lecie 1945-1964. Zamówiłem też artykuł syntetyczny o folklorze litewskim u prof. A. Jonynasa dla "Literatury Ludowej".

Celem podróży do Białorusi było przeprowadzenie lustracji rodzinnych stron J. Czeczota, poszukiwanie metryki chrztu oraz materiałów rękopiśmiennych z czasów pobytu poety w Leplu. W Mińsku byłem uczestnikiem sesji Instytutu Literatury Białoruskiej AN poświęconej problematyce tradycji i postępu we współczesnej literaturze białoruskiej. Brałem też udział w zebraniu roboczym Instytutu Sztuki, Etnografii i Folkloru Min. Kultury, gdzie poinformowałem kolegów białoruskich o ostatnich zdobyczach folklorystyki polskiej i sam dowiedziałem się o dorobku współczesnej folklorystyki białoruskiej. Kierownik Sektora Folkloru przyrzekł przygotować dla "Literatury Ludowej" specjalny artykuł o folklorystyce białoruskiej.

Byłem też w Nowogródku i okolicach, zwiedziłem Muzeum A. Mickiewicza w Nowogródku, miejsce urodzenia J. Czeczota - Ma-

luszyce, parafię, gdzie był ochrzczony - Woronczę, oraz okolice jeziora Świtez. Metryki urodzenia nie odnalazłem, prawdopodobnie znajduje się w Państwowym Archiwum w Brześciu. Po powrocie do Mińska dowiedziałem się, że część materiałów i dokumentów dotyczących J. Czeczota znajduje się w Moskwie i Leningradzie.

Z badanych materiałów, zarówno w Wilnie jak i Mińsku, robiłem w części wyciągi odręczne, a z najważniejszych rękopisów zamówiłem mikrofilmy, w sumie ok. 1500 klitek.

Dr Stanisław Świrko
Instytut Badań Literackich

3. Sprawozdanie z podróży naukowej do ZSRR

W dniach od 18 października do 14 listopada 1965 roku odbyłem podróż naukową do Wilna i Grodna zorganizowaną przez Instytut Badań Literackich PAN.

Wilno

- 1) W archiwach i bibliotekach wileńskich przeprowadziłem zaplanowane badania tekstologiczne pozostające w związku z przygotowaniem do druku listów Elizy Orzeszkowej na podstawie fotokopii, których oryginały-autografy znajdują się w Wilnie. Uporządkowałem zgromadzone materiały, ustaliłem na podstawie autografów jednostki epistolarne i osoby adresatów, wyjaśniłem lekcję wyrazów nieczytelnych, zrekonstruowałem daty oraz uzupełniłem luki i opuszczenia w mikrofilmach.
- 2) Udało mi się poszerzyć bazę materiałową o nowe listy Orzeszkowej. Natrafiłem bowiem m.in. na cenny zespół listów do Jana Karłowicza, dotychczas nie znany i nie publikowany. Stanowić on będzie ważne uzupełnienie edycji "Listów zebranych".
- 3) Dotarłem do autografu-brulionu rozprawki Orzeszkowej pt. "O kobietach", który uchodził za zaginiony.

- 4) Przebadałem interesujące akta procesu Piotra Orzeszki, dorzucające nowe elementy do ustalenia udziału Elizy i Piotra w wydarzeniach 1863 roku. Zebrane materiały, choć jeszcze niepełne, wkomponowałem do odpowiedniego rozdziału drugiego wydania książki poświęconej Orzeszkowej, drukującej się właśnie w PIW.
- 5) Również poszukiwania bibliograficzne przyniosły rezultaty, zwłaszcza w zakresie przekładów Orzeszkowej na język litewski, czy odgłosów setnej rocznicy urodzin Orzeszkowej obchodzonej w roku 1941; m.in. korzystałem z rzadkiego egzemplarza "Prawdy Wileńskiej".

Dzięki życzliwej pomocy litewskich pracowników nauki udało się ustalić kilka ważnych dowodów wpływu twórczości Orzeszkowej na twórczość pisarzy litewskich.

Zbyt krótki czas przeznaczony na pobyt w Wilnie i skomplikowana procedura udostępniania zbiorów w archiwach uniemożliwiły poszerzenie badań archiwalnych w miarę odnajdywania nowych materiałów.

Z zebranych materiałów zamówiłem mikrofilmy, z wyjątkiem listów Orzeszkowej do N.E.Iwanowskiego, które w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk udostępniono mi jedynie w fotokopiach bez prawa sporządzenia mikrofilmu. Oryginały tych listów stanowią bowiem prywatną własność. Poprzestałem więc w tym wypadku na dokonaniu odpisu ręcznego.

Grodno

Pobyt w Grodnie zmuszony byłem ograniczyć do dwu zaledwie dni w oparciu o zaproszenie sekretarza miejscowego oddziału Związku Literatów. Z tego też powodu odpadła możliwość odwiedzenia miejsc związanych z życiem i twórczością Orzeszkowej poza Grodnem. Tym razem nie mogłem również korzystać z bibliotek i archiwów grodzieńskich.

Czytelników Biuletynu zainteresuje może informacja, że w domku Orzeszkowej w Grodnie znajduje się obecnie biblioteka oraz ma swą siedzibę miejscowy oddział Związku Literatów. Przygotowuje się również w jednej z sal stałą ekspozycję poświęconą Orzeszkowej. Uczestniczyłem w naradzie zorganizowanej ce-

tem omówienia wyposażenia materiałowego tej ekspozycji. Wskutek obecnej rozbudowy miasta domek Orzeszkowej, wysunięty w głąb jezdni, znalazł się w bardzo niekorzystnej sytuacji urbanistycznej, którą pogarsza jeszcze fakt, że budulec domku, drewno, uległ poważnemu zniszczeniu i spróchnieniu. Pomnik Orzeszkowej i jej grób znajdują się pod troskliwą opieką miasta i społeczeństwa.

Doc. dr Edmund Jankowski
Instytut Badań Literackich

4. Sprawozdanie z pobytu naukowego w Związku Radzieckim

Od dnia 8 czerwca do 22 grudnia (z dwutygodniową przerwą na przełomie sierpnia i września) przebywałam w Moskwie na stypendium naukowym. Pracowałam w Instytucie Słowianoznawstwa Akademii Nauk ZSRR w dziale strukturalnej typologii języków słowiańskich. Wygłosiłam tu cztery referaty naukowe: "O metodologii badań składniowych", "O słowiańskiej konstrukcji dativus cum infinitivo", "O założeniach semantyki z ilustracją w postaci semantycznej analizy kwantyfikatorów", "O warszawskiej konferencji semiotycznej w roku 1965". Wygłosiłam także jeden referat na Uniwersytecie Moskiewskim. Kontaktowałam się stale z lingwistami dwóch innych instytutów Akademii Nauk: Instytutu Języka Rosyjskiego i Instytutu Językoznawstwa. Nawiązałam także kontakt z grupą naukowców I Moskiewskiego Instytutu Języków Obcych.

W czasie pobytu w Moskwie zaznajomiłam się z przyjętą w kilku przodujących moskiewskich środowiskach naukowych tematologią opisu lingwistycznego, z nowym typem badań w zakresie sławistyki - składni, morfologii, a także w stylistyce i poetyce.

Rozpoczęłam współpracę z lingwistami moskiewskimi w zakresie przekładu maszynowego i semantyki.

Napisałam artykuł właśnie z zakresu semantyki zorientowanej na przekład maszynowy dla czasopisma "Nauczno-Techniczeskaja Informacja"

dr Anna Wierzbicka
Instytut Badań Literackich

5. Sprawozdanie z podróży naukowej do Ałma - Ata
(Kazachstan ZSRR)

Od dn. 9 września do 2 listopada 1965 r. przebywałem w ZSRR na zaproszenie Uniwersytetu im. Kirowa w Ałma-Ata. Podróż moja związana była z pracami nad zagadnieniem literatów-zesłańców po powstaniu listopadowym, którzy w swojej twórczości poruszali tematykę kazachską - przede wszystkim chodzi tu o dwóch pisarzy: Gustawa Zielińskiego (1809-1881), autora poematów "Kirgiz" (1842), "Stepy" (1856) i in., które tłumaczone na język rosyjski, w roku ubiegłym ukazały się w Ałma-Ata przełożone po raz pierwszy na język kazachski - oraz o Adolfa Januszkiewicza (1801-1857), przyjaciela Mickiewicza, autora "Listów i Dziennika ze stepów kirgiskich" (1846), wydanych po polsku dwukrotnie, a które, przełożone już na jęz.rosyjski, ukazą się w Ałma-Ata w roku przyszłym.

Zostałem zaproszony jako autor szeregu prac o Zielińskim i Januszkiewiczu (wyd. "Kirgiza i innych poezji", PIW, 1956; biografii Januszkiewicza, Kwart. Instytutu Polsko-Radzieckiego, 1957; korespondencji Zieliński - I.Orpiszewski, Blok-Notes Muzeum Mickiewicza 1963 i in.). W drodze do Ałma-Ata zwiedziłem miejsca pobytu literatów-zesłańców, które były jednocześnie ośrodkami życia umysłowego polskich sybiraków polistopadowych (Iszym, Omsk). Pozwoliło mi to zorientować się w "topografii" archiwalnej Syberii, gdzie czekają dokładnego zbadania duże ilości materiałów związanych zarówno z epoką zesłańców polistopadowych, jak i epok późniejszych.

Tak więc wszelkie archiwa dotyczące dzisiejszego okręgu tiumeńskiego (w którym znajduje się Iszym) przeniesione zostały do Tobolska i tu znajduje się archiwum najobszerniejsze,

zawierające także szereg rękopisów literackich skonfiskowanych przez policję carską zesłańcom; obejmuje ono zarówno pierwszą, jak i drugą połowę XIX w. Dość duże archiwum dawnego urzędu generał-gubernatora Syberii Zachodniej znajduje się w Omsku z tym, że część dotycząca "Kancelarii Pogranicznego Naczelnika Sybirskich Kirgizów" przeniesiono do Ałma-Ata i w tej części znajduje się szereg dokumentów policyjnych dotyczących Adolfa Januskiewicza. Materiały dotyczące polskich literatów-zesłańców znajdują się również w archiwach Krasnojarska oraz Irkucka, gdzie odnaleziono ostatnio 5 numerów wydawanego w II poł. XIX w. w jęz. polskim i, jak się zdaje, nie znanego dotąd bibliografom czasopisma "Meteor" (Gosudars-twiennyj Archiv Irkuckoj Obłasti).

Część archiwum omskiego, przeniesioną do Ałma-Ata, prze-badała ostatnio doc. Uniwersytetu im. Kirowa Faina Iwanowna Stieklowa, autorka szeregu prac o Zielińskim i Januskiewiczu oraz przekładu "Dziennika". Materiały te po opracowaniu zostana przesłane na moje ręce i wejdą ewentualnie do jednego z tomów "Archiwum Literackiego" wraz z innymi "sibirianami" opracowanymi przeze mnie. Dzięki badaniom F.I.Stieklowej okazało się, że dzienniki Januskiewicza mają duże znaczenie dla historii Kazachstanu - pisane w r. 1846, notują szereg faktów nie znanych badaczom dziejów tego kraju, jak również zapisują legendy, wierzenia itp. w kilkanaście lat przed pierwszym kazachskim historykiem i etnografem, Czokanem Walichanowem.

W czasie mej bytności w Ałma-Ata wygłosiłem prelekcję na Uniwersytecie im. Kirowa o współczesnej literaturze polskiej, która zgromadziła ok. 200 studentów i wywołała dyskusję; występowałem także w radio i telewizji mówiąc o Zielińskim i Januskiewiczu, jak również na spotkaniu zorganizowanym przez Związek Literatów. Uczestniczyłem również w zebraniu zespołu redakcyjnego w wydawnictwie "Zazuszi" przygotowującym edycję nowego rosyjskiego przekładu trzech poematów Zielińskiego: "Kirgiza", "Stepów" i "Konia Beduina".

Plony naukowe przyniosła przede wszystkim wymiana materiałów z doc.F.I.Stieklową (ustalenie dokładnej trasy wędrówek Januskiewicza po Kazachstanie, ustalenie realiów kazachs-

kich, słownictwa itp.); udało mi się również w dużej części obejrzeć te miejsca (Semipałatyńsk, okolice Ajaguz itd.).

W drodze powrotnej wiele ciekawych informacji uzyskałem w Moskwie od prof. P.G.Bogatyriowa, który obecnie recenzuje pracę P.I.Wieprniskiego z Tiumenia pt. "Tema Sibiri w polskiej literaturze XIX wieku".

Mgr Janusz Odrowąż-Pieniążek
Instytut Badań Literackich

6. Sprawozdanie z podróży naukowej do Czechosłowacji

W dniach 11 - 31 I 1966 roku przebywałem w Czechosłowacji: w Pradze i - przez dwa dni - w Bratysławie. Głównym celem mojego pobytu było zgromadzenie odpowiednich materiałów do projektowanej rozprawy o pojęciu struktury w nauce o literaturze. W części historycznej tej pracy pierwszoplanowa rola przypada koncepcjom metodologicznym, które wyłoniły się na gruncie praskiej szkoły strukturalnej w językoznawstwie i poetyce, w latach trzydziestych i czterdziestych. Zainteresowanie dla tych właśnie kwestii określało kierunek moich lektur prowadzonych przede wszystkim w bibliotece Ustavu pro Českou Literaturu ČSAV oraz w Bibliotece Uniwersyteckiej w Pradze. Poza zaznajomieniem się z pozycjami szczególnie trudno dostępnymi - zwłaszcza pochodzącymi z lat wojny - opracowałem w miarę kompletną bibliografię całego interesującego mnie bloku problematyki.

W trakcie pobytu w Pradze odbyłem szereg spotkań dyskusyjnych w Pracowni Teorii Literatury Ustavu pro Českou Literaturu na tematy związane z zagadnieniami semantyki literackiej, wersologii i teorii procesu historycznoliterackiego. Podczas tych spotkań wykrystalizowała się problematyka konferencji naukowej polsko-czeskiej, która odbędzie się w kwietniu b.r. w Instytucie Badań Literackich w Warszawie.

Do Bratysławy zostałem zaproszony przez Ustav Svetovej Literatury SAV. Na spotkaniu z pracownikami tego instytutu wy-

głosiłem prelekcję o kierunkach zainteresowań teoretycznoliterackich w Polsce. W tamtejszym Towarzystwie Literaturoznawczym wygłosiłem odczyt n.t. "Synchronia i diachronia w procesie historycznoliterackim".

Dr Janusz Sławiński
Instytut Badań Literackich

7. Sprawozdanie z podróży naukowej do Czechosłowacji

Podróż naukową do Czechosłowacji odbyłem w dniach 11 - 31 I 1966. Zasadniczym celem pobytu było bliższe poznanie czeskiej teorii literatury oraz prac z zakresu teorii języka, ściśle związanych z nauką o literaturze. W czasie pobytu w Pradze przeglądałem czeskie czasopisma naukowe z tych dziedzin, wychodzące w latach trzydziestych i czterdziestych XX wieku, a więc w okresie najaktywniejszego rozwoju czeskiego strukturalizmu. Poza tym nawiązałem kontakty z czeskimi pracownikami naukowymi zajmującymi się teorią literatury.

Dr Michał Głowiński
Instytut Badań Literackich